

Л.М. Яцун, канд. екон. наук, проф. (*ХДУХТ, Харків*)

І.В. Буданов, асп. (*ХДУХТ, Харків*)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Дослідження господарських і виробничо-економічних систем та механізмів їх функціонування у сфері харчування показали, що суспільний сектор не став пануючим не лише у споживанні, але й за деякими видами харчових продуктів навіть у їх виробництві. Суспільне виробництво в цілому уявляє собою численну сукупність взаємопов'язаних економічних систем, кожна із яких має свою історію і власні закони еволюції та розвитку. Узагальнюючи погляди зарубіжних та вітчизняних економістів, запропоновано класифікацію економічних систем розподілених на основні види – суспільно-економічні формації, господарські системи, виробничо-економічні системи та їх організаційно-правові форми з урахуванням специфіки сфери харчування.

Запропонований метод складання балансових матриць для господарських систем сфери харчування показує, що кожен із елементів вартості балансу економічної системи можна виразити в одиницях виміру відповідних певному виду засобів виробництва, предметів споживання або витрат часу. Оскільки поняття вартості є продуктом та результатом товарних відносин, то з практичної точки зору єдиною і самою надійною одиницею виміру елементів вартості балансу господарських систем (домогосподарств) може виступати робочий час його мешканців облік якого є об'єктивною умовою виникнення поняття вартості як економічної категорії для відображення суспільного характеру праці (індивідуального або колективного) в суспільному виробництві.

Дослідження натуральних та домашніх форм господарювання показує, що вони по своїй суті є багатопрофільним виробництвом, де продукти праці мають подвійне призначення і використовуються як у формі предметів споживання, так і засобів виробництва і виконують декілька функцій одночасно, що вносить певний елемент невизначеності в розподіл сукупного багатства споживчих вартостей на засоби виробництва і предмети споживання та новоствореного продукту. Ступінь впливу домогосподарств на суспільні процеси стає тим більшою, чим менше по величині робочий час безпосереднього виробника і, навпаки. Домашнє господарство стає як місцем помешкання безпосереднього виробника та членів його сім'ї, так і

місцем застосування індивідуального труда поза межами робочого часу, що забезпечує надходження в домашнє господарство із процесу домашнього труда матеріальних та нематеріальних благ та послуг. Протириччям домашніх господарств є функціонування їх одночасно як споживаючих і як виробляючих економічних систем стосовно харчування. Структурно за елементами блок-матриць домогосподарства міського та сільського типу суттєво розрізняються між собою, співвідношення натурального виробництва продуктів та грошових доходів впливає на вибір форм харчування.

Розвиток управління господарськими системами сфери харчування вимагає творчого поєднання концептуальних положень, розроблених у межах домінуючих сучасних підходів до управління: системного та стратегічного. Використання закономірностей системоутворення дозволяє визначити взаємозв'язки рівнів (елементів) у системі управління сферою харчування за принципом ієрархічності у часі, просторі, функціонально та інформаційно. Управління сферою харчування можна визначити як управління системою «підприємство – природно-соціально-економічне середовище», головною рисою якого є те, що зовнішній вплив стає імперативом побудови механізму внутрішнього реагування і детермінує підвищену значущість використання стратегічного підходу до розвитку системи управління господарськими системами сфери харчування, їх структурно-функціональних характеристик.

Аналіз стану функціонування системи управління господарськими системами сфери харчування дає підстави стверджувати про необхідність їх концептуального оновлення (розвитку) на основі використання комплексної методики організаційного проектування із суміщенням різних підходів та ознак структуризації цілей і функцій. При цьому теоретичну і прикладну розробку активно-випереджальних, а не пасивно-констатуючих систем управління сферою харчування із застосуванням методології системного та стратегічного підходів має бути спрямовано на досягнення синергетичного ефекту узгодженої взаємодії контурів державного регулювання та мікроекономічного управління в умовах ринку.

Стратегічною концепцією державного регулювання розвитку сфери харчування має бути довгострокова національна програма розвитку харчування населення, підвищення конкурентоспроможності господарських систем-організаторів харчування, розробленню якої має передувати ретельний моніторинг рівня конкурентоспроможності галузей, секторів і виробництв сфери харчування із застосуванням

системи національних і світових рейтингових агентств. Організаційно-економічний механізм реалізації національно-державної програми розвитку сфери харчування являє собою сукупність інституційних, організаційних, економічних, соціальних та інших інструментів і засобів державного впливу на формування конкурентних переваг вітчизняних підприємств у пріоритетних галузях та секторах сфери харчування.

З метою ідентифікації об'єктів управління сферою харчування визначено номенклатуру продовольчих товарів, що виробляє аграрний сектор, харчова промисловість, а також склад основних видів продовольчої сировини, уточнено класифікації та приведено їх у відповідність для цільового управління розвитком окремих секторів сфери харчування. Зміна пріоритетів значимості продуктів харчування має йти в напрямку першочергового забезпечення людини здоровою їжею відповідно до розумних потреб, тобто пріоритетними є соціальні інтереси, а не отримання прибутків корпорацій. Соціальні цілі повинні переважати над економічними, а сферу харчування слід розглядати як природно-соціально-економічну багаторівневу систему.

В стратегії нарощування душевого споживання продовольчих товарів, досягнення їх нормативного рівня, необхідно враховувати вплив фактору зовнішньоекономічної діяльності щодо відкритості внутрішнього ринку та його захисту. Доцільно стимулювати виробництво на експорт продуктів харчування з високою доданою вартістю, а для внутрішнього ринку робити ставку на екологічність та нові функціональні продукти за умови росту реальних доходів населення.

Пропонується ввести в науковий оборот терміни рівень, якість та вартість харчування та на їх основі формувати підгрупи продуктів тваринного та рослинного походження, а їх співвідношення вважати нормативним, що має забезпечити збалансованість харчування по найбільш цінному тваринному білку, вуглеводах та жирах. Переважно тваринний чи рослинний тип харчування доцільно пов'язати з численними факторами природно-кліматичного, етнічного, релігійного, демографічного та психологічного характеру. На основі проведених досліджень запропонована система оцінних показників структурного аналізу споживання продуктів харчування, яка включає три групи показників – забезпечення білковими продуктами, рівень досягнення інтегральних норм споживання продуктів тваринного та рослинного походження, показники стану інфраструктури сфери харчування.